

DE SCHADELIJKE VESTINGEN.

I.

Vrij onderzoek, openbaarheid zijn de leuzen der 19^e eeuw; de empirische methode heeft afgedaan; het autoriteitsgeloof heeft uitgediend; » waarom » die eeuwige vraag der kinderen, is ook de eeuwige vraag der menschen geworden; men wil van elke zienswijze, van elken toestand, van elke regeling de gronden en redenen kennen; wat slechts steunt op gewoonte en overlevering, doch voor de regtbank van gezond verstand en gezonde kennis niet te verdedigen is, wordt verworpen, en zaken en meeningen, die reeds als voor goed gevestigd waren te beschouwen, worden op nieuw in kwestie gesteld.

Zoodanig is de algemeene geest van onzen tijd, en zoodanig is ook de geest, welke, nu reeds sedert ettelijke jaren, in de krijgskunst, of liever in de krijgswetenschap, overheerschend is. Ook in krijgskundige zaken vraagt men thans vóór alles naar goede redenen, en onderwerpt men zich niet blindelings meer aan het gezag van een' naam, hoe groot die naam ook zijn moge; men onderzoekt, men toetst elke meening, elke bewering aan de ingevingen van eigen oordeel, aan de onverbiddelijke wetten der logika, aan de voorschriften der groote meesters in de krijgskunst, aan de feiten der geschiedenis, aan die weinige grondregels, die als eeuwige waarheden zijn blijven bovendrijven op die zee van meeningen, redeneringen en stelsels, die de eene dag heeft zien komen en de andere heeft zien vergaan. En door dat onderzoeken, dat nadenken, dat wikken en wegen ontstaan vaste onwrikbare overtuigingen, die soms met het bestaande zich verdragen, maar ook dikwijls daarmede in strijd zijn. Is dit laatste het geval, dan rust men niet — het ligt zoo in den aard der menschen — voor dat men ook anderen tot zijne overtuiging heeft gebragt, de zegepraal zijner beginselen verzekerd en het gebrekkige dat bestond, heeft doen verdwijnen of ineen storten. Zulk eene uitkomst kan echter een enkel persoon, tenzij hij een zeer hoog en invloedrijk standpunt inneme in de maatschappij, niet anders verkrijgen dan ten koste van een jarenlangen en moeite-

vollen strijd, en nog mag hij zich geluk wenschen, indien hij daarbij niet ten doel heeft gestaan aan velerlei miskennis en verdrietelikheden zonder tal. Gelukkig daarom het land waar de mannen, die de zaken besturen, zelve de dragers zijn van die beginselen en die begrippen, die studie, onderzoek en nadenken aan onbevooroordeelde verstanden als de waren hebben doen kennen, waar de impulsie van boven komt, en waar het talent en de geestkracht van hen, die geregeerd worden, zich niet behoeven uit te putten om de dwaalbegrippen te bestrijden van hen, die regeeren!

Een voorbeeld van zoodanigen toestand, als waarop in deze laatste regelen gewezen werd, biedt België ons aan, waar de regering ten aanzien van een hoogst gewichtig punt, de landsverdediging, inderdaad aan het hoofd van den vooruitgang staat. Men weet dat België, in de eerste jaren die op den val van NAPOLEON gevolgd zijn, begiftigd is geworden met eene reeds van prachtige vestingen, die — het zij in het voorbijgaan opgemerkt — meer Nederlandsche millioenen verslonden hebben dan een jarenlange oorlog had kunnen doen (1). Het stelsel, volgens hetwelk die vestingen werden aangelegd, was van WELLINGTON afkomstig, die eigenlijk niets anders gedaan had dan de oude verderfelijke barrière-vestingen weder in het leven terug te roepen; het was het slechtste stelsel, dat zelfs bij den oorspronkelijken stand der zaken, kon worden uitgedacht, en toen, later, België geheel op zich zelf was gekomen en eene zelfstandige natie wilde uitmaken, was dat stelsel inderdaad onhoudbaar; het zou toen tot den ondergang des lands hebben kunnen leiden. Er behoorde intusschen vrij wat moed toe om openlijk te verkondigen dat WELLINGTON, de groote WELLINGTON, de overwinnaar van NAPOLEON, de veldheer, die door velen als een krijgsmansgenie van het eerste water werd beschouwd, terwijl slechts enkelen hem een bekwaam legeraanvoerder, en niet meer, durfden noemen, volkomen gedwaald had, en, wat vestingstelsels betrof, volstrekt niet op de hoogte was van zijnen tijd. Vooral in België hoorde er moed toe om die meening voor te staan, daar toch de Engelsche Koningin in den hertog van WELLINGTON steeds een trouwen vriend en raadsman had geliefd, en het niet staatkundig scheen die vorstin, het hoofd van een' staat, welke als de natuurlijke hondgenoot van België was te beschouwen, tegen zich in het harnas te jagen; die vorstin was daarenboven door de banden des bloeds en door de banden der vriendschap ten naauwste met den Belgischen Koning verbonden. De mannen, die in België invloed uitoefenden op den loop der zaken, lieten zich echter door die verschillende bedenkingen niet terughouden; zij lieten zich niet binden door het gezag van den grooten naam van WELLINGTON; zij dreven een stelsel van verdediging door, in beginsel

(1) *Considerations politiques et militaires sur la Belgique*, par A. BRIALMONT. Bruxelles 1851. Tome II, pag. 84.

Zie ook over het hooge cijfer van oorlog onder WILLEM I — hoofdzakelijk een gevolg der groote uitgaven, door de vestingen gevorderd — de Finantiële Beschouwingen van den minister BETZ in de *Bijdragen tot de kennis van het Staats-, Provinciaal en Gemeentebestuur* enz. 6° Deel, blz. 46 en 276.

lijpregt in strijd met het vroegere — een geconcentreerd stelsel, waarbij de hoofdverdediging des lands in eene groote centrale vesting, Antwerpen, gezocht werd; zij zetten, zonder eenig mededoogen, den beitel in de schoonste vestingwerken, en de minister CHAZAL, de groote drijver der geheele onderneming, kan zich er op beroemen aan België een stelsel van verdediging te hebben gegeven, dat in volkomen overeenstemming is met de hedendaagsche krijgskunst, en dat — wat het beginsel betreft — ook het eenige is, dat aan België past.

Wij zouden ons gelukkig rekenen, indien wij hetzelfde konden zeggen van ons stelsel van landsverdediging. Maar het valt niet te ontkennen, dat wij, in dit opzigt, België benijden mogen. Ons vestingstelsel is niet op de hoogte van den tijd, niet in overeenstemming met de hedendaagsche krijgskunst. Het bewijs voor deze bewering zal later gegeven worden; wij willen vooraf naar de oorzaak zoeken, waarom wij, wat ons vestingstelsel betreft, zoo ver bij België achterstaan. Daartoe zal een kort overzicht noodig zijn van hetgeen met onze vestingen, na de afscheiding van België, is voorgevallen.

Toen de afscheiding van de Noordelijke en Zuidelijke gewesten voldongen was, waren wij eigenlijk, evenzeer als België zelf, zonder eigen stelsel van landsverdediging. Onder WILLEM I was de aandacht der regering bijna uitsluitend gevestigd geweest op de Zuidelijke grenzen van het vereenigd koninkrijk; in de Noordelijke gewesten was in deze en gene vesting een weinig gewerkt, men had enkele vestingen verlaten, doch alles zonder plan of methode; een vast, op de beginselen der nieuwe krijgsvvoering berustend stelsel had men niet. Vóór WILLEM I hadden de Franschen ook in sommige onzer vestingen verbeteringen of veranderingen gebragt, maar NAPOLEON, voor wien Nederland slechts een uithoek van zijn wereldrijk was, moest de verdediging van ons land en ons vestingstelsel natuurlijk uit een geheel ander oogpunt zien dan waaruit die verdediging beschouwd moest worden, zoodra ons land een op zich zelf staand rijk vormde. De Franschen bepaalden zich dan ook tot de verbetering en uitbreiding van die vestingen, die in hun algemeen systeem van verdediging pastten, zoo als Vlissingen, de Helder, Delfzijl, maar de overige vestingen bleven aan hun lot overgelaten of werden als vesting opgeheven. Het oude vestingstelsel der Republiek, dat geheel gebaseerd was op de wijze van oorlog voeren in de 16^e en 17^e eeuwen, bestond dus in de hoofdzaak nog, toen Nederland, na den strijd tegen België, was teruggekeerd binnen zijne oude grenzen; het had, eerst onder de Franschen, later onder WILLEM I, veranderingen ondergaan, die niet altijd verbeteringen waren geweest; er waren verschillende vestingen verdwenen, het vestingstelsel was minder uitgebreid geworden, maar het had geene herschepping ondergaan, het was niet langs rationeelen weg gewijzigd; het was niet in overeenstemming gebragt met de beginselen der nieuwere krijgsvvoering.

Zoodanig was de staat van zaken toen WILLEM II aan de regering kwam. Wij weten niet of deze vorst, zeer zeker zoo goed als iemand bevoegd om in deze te oordeelen, ten aanzien van ons vestingstelsel reeds tot eene volledige overtuiging was gekomen, of zijne denkbeelden over al onze vestingen reeds voor goed gevestigd waren; zooveel is echter zeker dat hij —

het op zijnen last aangelegde geretrancheerde kamp bij 's Bosch en andere door hem verordende werken mogen het getuigen — voorstander was van eene *actieve* verdediging, de eenige verdedigingswijze die tot groote uitkomsten leiden kan. In dien geest wenschte hij dan ook ons vestingstelsel te wijzigen en te voltoojen, maar hij begreep teregt dat het onmogelijk was dat stelsel eensklaps in zijn geheel te vervormen; hij zag in, dat het zaak was te zorgen, althans ééne goede krachtige verdedigingslijn te bezitten, hij begreep *qu'il fallait courir au plus pressé*. Hij liet derhalve de meeste onzer bouwvallige en gebrekkige vestingen voor hetgeen zij waren, maar spande al zijne krachten in om ons in de Utrechtsche linie eene verdedigingslijn van geduchte sterkte te geven. Hij bereikte zijn doel; de Utrechtsche linie kwam in den loop van eenige jaren tot stand, en kon van toen af te regt beschouwd worden als het bolwerk onzer onafhankelijkheid. Want het moge waar zijn, dat de werken dier linie op veel kostbaarder voet zijn ingerigt dan noodig ware geweest, dat die werken technische gebreken hebben, en ook niet juist op de doelmatigste punten gelegen zijn — het neemt niet weg, dat de Utrechtsche linie eene verdedigingslijn vormt van zoodanige sterkte, dat wij ons — om de woorden te gebruiken door onzen eersten stadhouder omtrent de Hollandsche linie gebezigd — »daarachter tegen geheel de wereld zouden kunnen verdedigen.»

Ware WILLEM II in het leven gebleven en ware onze staatkundige toestand niet veranderd, ons vestingstelsel zou denkelijk gaandeweg volgens een vast plan — doch denkelijk ook op zeer kostbare wijze — zijn verbeterd en voltooid geworden. Maar het jaar 1848 kwam, en daarmede trad een tijdperk in van, trouwens zeer noodzakelijke, bezuiniging en inkrimping. Men wilde nu, zoo als natuurlijk was, ook op het krijgswezen bezuinigen, en onder anderen ook op de vestingen. Juist over die vestingen was in de laatste jaren veel geschreven, en daaromtrent waren hoofdzakelijk *drie* stelsels op den voorgrond getreden. Twee *uiterste* stelsels: het stelsel vooreerst van behoud *quand même*, volgens hetwelk niet alleen geene enkele vesting verlaten, maar nog nieuwe gemaakt moesten worden, en aan de andere zijde het stelsel om de vestingen tot het kleinst mogelijk aantal te beperken, en van ons land slechts het belangrijkste gedeelte, namelijk Holland, Zeeland, Utrecht en Noord-Brabant te verdedigen; dit heette het strikt geconcentreerde stelsel. Tusschen deze beide zienswijzen lag eene derde, die aan het woord geconcentreerde defensie een ruimeren zin verbond, die ook wel zoo weinig vestingen mogelijk wilde, maar daarentegen zoo veel land mogelijk wilde verdedigen, die dus de verdediging zoo nabij onze grenzen wilde beginnen als geschieden kon, *zonder nadeel voor de latere verdediging van de achterwaarts liggende liniën*.

De Raad van tijdelijke Ministers, die in het begin van 1848 van den Koning de opdracht had ontvangen om de noodige voorstellen van bezuiniging op de verschillende takken van de openbare dienst, dus ook op het krijgswezen te doen, scheen, blijkens zijn verslag van 13 November 1848, over te hellen tot het stelsel, dat wij in de tweede plaats noemden, het strikt geconcentreerde stelsel, en stelde al dadelijk de afschaffing van een zeker aantal vestingen voor. Maar wetende, dat ten dezen aanzien nog andere meeningen bestonden, die de aandacht verdienden, en overtuigd van het

nut dat ook in deze zaak vrij onderzoek en openbaarheid geven konden, stelde de Raad verder voor om ten aanzien der vestingen »het oordeel van alle deskundigen, als op een nationaal vraagpunt in te roepen, en eerst daarna te besluiten welke vestingen behouden, welke vestingen verlaten moesten worden." De vestingkwestie trad hiermede eene nieuwe phase, die van algemeene kritiek en openbaar onderzoek, in.

Die phase was van korten duur. Wel ademde het schrijven, dat, onder dagteekening van 28 December 1849, door den toenmaligen minister van oorlog, VAN SPENGLER, aan enkele officieren werd gerigt om hun gevoelen aangaande de oprigting van een Comité van defensie te vernemen, nog een vrij liberalen geest, en scheen men te mogen verwachten dat de zaken van ons vestingstelsel voortaan openbaar zouden behandeld worden, maar reeds weinige maanden later werd een Comité van defensie benoemd, voor twee derde gedeelte bestaande uit generaals, die lang niet allen bekend waren als eene bijzondere studie te hebben gemaakt van ons defensie-stelsel, en van wie het niet was te verwachten, dat zij ons vestingstelsel in overeenstemming zouden trachten te brengen met de nieuwere krijgvoering. En de handelingen van dat Comité waren *geheim!*

Ofschoon bij de instelling van het oorspronkelijke Comité bepaald was, dat een derde der leden, na verloop van 5 jaren, moest aftreden, is het Comité spoedig een permanent ligchaam geworden, waarin slechts van tijd tot tijd een nieuw lid zitting nam. Enkele leden traden af uit eigen beweging; anderen verlieten het Comité toen zij het pensioen bekwamen; het seheen alsof een gepensioneerde, ware hij vroeger ook al de geschiktste man om over ons vestingstelsel te oordeelen, die geschiktheid verloor, zoodra hij niet meer in werkelijke dienst was. Met de aanvulling van het Comité was men, op enkele uitzonderingen na, even ongelukkig als bij de eerste benoeming; meermalen zag men daarin personen als leden optreden, die, voor zooveel men kon nagaan, nooit eene bijzondere studie van vestingstelsels hadden gemaakt, en in de laatste jaren scheen zelfs te zijn aangenomen om de betrekking van lid van het Comité van defensie te verbinden met die van Inspekteur van eenig wapen; een generaal, die zich welligt nooit om vestingen had bekreund, scheen, Inspekteur wordende, tevens specialiteit te worden in eene van de moeilijkste kwestieën op krijgskundig gebied; als compensatie zag men daarentegen, dat mannen die hun leven gewijd hadden aan de beoefening der krijgsgeschiedenis en die de geheele vesting-kwestie van alle zijden hadden bekeken, uit het Comité werden geweerd!

Wel nam men in 1858, door aan het oude Comité eenige nieuwe leden, en daaronder bekende bestrijders van het bestaande vestingstelsel toe te voegen, den schijn aan, alsof men werkelijk een ieders gevoelen wilde hooren, maar de nieuwe leden, veel minder in aantal dan de ouden, en die daarenboven niet allen tegenstanders waren van het bestaande stelsel, werden natuurlijk overstemd, en toch heette het nu dat ons vestingstelsel onderzocht en goedgekeurd was door mannen van de meest onderscheiden zienswijzen. Maar in plaats van te handelen zoo als omstreeks denzelfden tijd in België geschiedde, waar van wege de regering al de rapporten en bijlagen, betreffende de kwestie van Antwerpen en het geheele stelsel van ver-

dediging in druk werd uitgegeven, hield men ook nu de beraadslagingen van het Comité zorgvuldig geheim. Als reden voor die geheimhouding werd opgegeven, dat de vijand niet bekend mogt worden gemaakt met onze verdedigingslijnen en hare gebreken, maar dat dit slechts een voorwendsel was, is daaruit blijkbaar, dat de regering, door de uitgave van de peilkaarten der mondingen van onze stroomen, door de rivierkaart en de stafkaart, op welke laatste zelfs het beloop der vestingwerken is aangegeven, juist alle gegevens die voor den vijand van eenige waarde kunnen zijn, tot zijne beschikking heeft gesteld, — in dit opzigt verder gaande dan tot hiertoe enig land ter wereld heeft gedaan. Aan de eene zijde dus zien wij eene weigering om de *algemeene beginselen* van ons vestingstelsel, waarvan de kennis voor den vijand zonder eenig belang is, in het openbaar te behandelen, en daar tegenover zien wij met eene onverklaarbare zorgeloosheid openbaar gemaakt, wat juist van belang zou zijn om geheim te houden. Kan die geheimhouding van hetgeen in het Comité van defensie behandeld wordt, dan eenige andere redenen hebben, dan dat men beducht is voor de kritiek, en, de zwakheid zijner redeneringen kennende, die niet durft blootstellen aan het oordeel van het algemeen? En welk gewigt kan men dan hechten aan de besluiten van zulk eene Vergadering?

Onderzoek en openbaarheid, de leuzen der 19^e eeuw, zijn dus slechts in zeer onvolkomene mate toegepast geworden op de kwestie van onze landsverdediging. Het oude vestingstelsel der Republiek, door NAPOLEON, overeenkomstig het algemeene stelsel van verdediging voor zijn geheele rijk, vervormd, besnoeid hier en uitgebreid daar; door WILLEM I, die slechts te letten had op zijne Zuidelijke grenzen, op nieuw, overeenkomstig een ander stelsel, veranderd en over het geheel met onverschilligheid behandeld; verbeterd door WILLEM II, die ons de Utrechtsche linie schonk, is eindelijk, na al dat vervormen, besnoeijen, verknoeijen en verbeteren, onder de handen gekomen van een Comité van defensie, dat tot taak kreeg ons geheele defensie-wezen overeenkomstig de beginselen van de nieuwe wijze van oorlogvoeren te regelen. Maar dat Comité was niet zamengesteld, zoo als voor zoo moeilijk eene taak het geval had moeten wezen; daar werden mannen in benoemd, die moeilijk als autoriteiten in de kwestie der vestingen konden gelden, erkende specialiteiten van dit onderwerp werden buitengesloten, en zoo vertegenwoordigde deze Vergadering niet het oordeel van de meest bevoegde beoordeelaars den Lande, maar slechts het oordeel van twee of drie menschen, wellicht slechts van *een man*. Maar dat Comité werkte daarenboven in het duister; het onderwierp zijne meeningen niet aan het oordeel van het algemeen; het miste dus de altijd noodzakelijke contrôle op eigen denkbeelden; het scheen niet te bedenken, of liever de man, die daar den toon aangaf, bedacht niet dat hij, hoe kundig ook, alleen, niet alles weten kon, en dat er een diepen grond van waarheid ligt in het Fransche spreekwoord: *il y a quelqu'un qui a plus d'esprit que VOLTAIRE, c'est tout le monde*. Het Comité van defensie moest dus wel falen; zoowel door zijne zamenvorming als door de wijze van beraadslaging moest het wel gebrekkig werk leveren, en het komt ons voor dat men, ook zonder eenige kennis van de vesting-kwestie te hebben, uit de wijze waarop ons vestingstelsel is bepaald en vastgesteld geworden, geregtigd is het besluit te trekken, dat dit vestingstelsel niet deugen kan.

Maar wij zullen ook aantoonen, dat het niet deugt. Wij zullen aantoonen, dat het Comité van defensie een stelsel heeft aangenomen, dat op twee gedachten hinkt, dat gedeeltelijk in overeenstemming is met de beginselen van de hedendaagsche krijgskunst, voor een ander gedeelte echter berust op begrippen en beginselen van een vroegeren tijd. Wij zullen aantoonen dat het Comité van defensie vestingen behoudt, die in zijn eigen stelsel, zoo het dat consequent wilde doorvoeren, niet passen, en dat het behoud dier vestingen, schadelijk voor ons budget in tijd van vrede, in tijd van oorlog schadelijk is voor onze verdediging, en den nadeeligsten invloed zou kunnen hebben op den gang des oorlogs. Alvorens hiertoe over te gaan, zij het ons echter vergund enkele fundamenteele waarheden in het geheugen terug te roepen, en vooral enkele dwalingen te bestrijden, die jaar in jaar uit, ook door de regering, omtrent de vestingkwestie te berde worden gebracht. In elken tak van wetenschap is het minder noodig nieuwe waarheden te verkondigen dan oude dwalingen te bestrijden; dit geldt bovenal voor de krijgswetenschap. Doch inzonderheid geldt dit voor de leer der vestingstelsels; ten dien aanzien zijn zulke verwarde denkbeelden, zulke scheeve voorstellingen en zulke kolossale onwaarheden in de wereld gebracht, dat men waarlijk eene vaste overtuiging moet bezitten om zelf niet verward te raken te midden van al die hoogdravende redeneringen, die onbestemde beschouwingen, die veelal verkeerde aanhalingen van de woorden van de groote meesters, die stereotype uitdrukkingen, die, een groot vertoon van geleerdheid makende, inderdaad meestal niets anders zijn dan zinledige phrases, en dat men meer dan eenmaal, na alles gelezen te hebben, geneigd is met de »Schüler" uit de Faust uit te roepen:

*»Mir wird von alle dem so dumm
Als ging mir ein Mühlrad im Kopf herum.»*

II.

Meestal hoort men redeneren als of de verdediging van een land niet mogelijk is zonder vestingen, als of vestingen de *conditio sine qua non* zijn van de verdediging van een land. Dit is het eerste dwaalbegrip, dat wij bestrijden moeten. *Een land wordt verdedigd door zijn leger, en, zoo het kusten heeft, daarenboven door zijne vloot.* Met een leger en eene vloot kan men des needs volstaan. De vloot sluit de zeegaten af en beschermt de kusten; het leger verdedigt het land, en maakt daarbij gebruik van de terreindeelen, die het op zijn' weg ontmoet, van de verdedigingsmiddelen, die de natuur aanbiedt. Het leger van den verdediger is dan eigenlijk in dezelfde positie als het leger van een' aanvallers, die, een vijandelijk land binnengedrongen zijnde, daarna genoodzaakt wordt zich tot de verdediging te bepalen. Dat aanvallend leger kan dan dikwijls ook niet beschikken over vestingen en liniën, over kunstmatige stellingen, en moet dus, zonder deze, den verdediger, die hem vervolgt, tegenhouden. Vestingen en stellingen — dit is eene fundamenteele waarheid — zijn dus voor de verdediging van een land geen noodzakelijk vereischte; die verdediging is, ook zonder hen, mogelijk.

Maar vestingen en versterkte stellingen, zoo ze doelmatig zijn aangelegd,

verhoogen toch de kracht der verdediging, en zijn soms bijna onmisbaar te achten. Het zijn die vestingen en stellingen, welke den *eenigen* toegang afsluiten, langs welken de vijand aan die zijde het land kan binnendringen, vestingen en stellingen dus die tot afsluiting dienen van bergpassen, vaarwaters of van eene geheele landstreek. Van dien aard is bij ons de Utrechtsche linie, die de geheele ruimte afsluit tusschen Merwede en Zuiderzee; van dien aard zijn, onder de vestingen, de Helder, Willemstad, Brielle, die de hoofdtoegangen te water tot ons land beschermen. Noeh de Utrechtsche linie, als permanente linie, noeh die vestingen zijn voor de verdediging van ons land volstrekt noodig; die verdediging zou kunnen plaats vinden indien die linie en die vestingen niet bestonden, maar die verdediging zou dan veel minder krachtig kunnen zijn, zou veel minder, zou zelfs weinig kansen op welslagen aanbieden. Liniën als de Utrechtsche, vestingen als de Helder, die de Zuiderzee, Willemstad, die het Hollandsch diep, Brielle, die de Maas afsluit, zijn dus *goed* en, wil men, *noodig*.

Eene tweede categorie van vestingen wordt gevormd door de zoodanigen, die ten doel hebben om meer kracht bij te zetten aan eene reeds aanwezige verdedigingslijn, die zonder haar ook wel verdedigd zou kunnen worden, maar minder goed. Een land wordt bijv. begrensd door eene groote rivier, en men wil die rivier verdedigen. Dit nu kan kan zeer goed geschieden, zonder dat aan die rivier eenige vesting ligt; eene groote rivier is door een leger van genoegzame sterkte zeer gemakkelijk te verdedigen ook tegen groote overmagt; men kan den sterksten vijand daar geruimen tijd ophouden. Maar wanneer men nu aan gindschen oever der rivier, eene vesting of versterkte stelling bezit, aan de achterzijde tegen de rivier leunende, met andere woorden een bruggenhoofd, dan kan de verdediging veel krachtiger zijn, en men kan den vijand veel langer ophouden. Doesburg, Zutphen, Deventer, 's Bosch, Nijmegen, zijn bij ons zulke bruggenhoofden. Men kan den IJssel wel verdedigen, zonder Doesburg, Zutphen en Deventer; men kan de Maas wel verdedigen zonder 's Bosch, en de Waal, zonder Nijmegen, maar door die vestingen — aangenomen dat hare inrigting aan het doel beantwoordt — kan men den vijand te gemoet gaan, hetgeen zelfvertrouwen geeft en gunstig werkt op de verdediging ook van latere stellingen, en men kan over het geheel den tegenstand langer rekken. Deze vestingen zijn dus niet noodig, maar toch *nullig*.

Wij komen nu tot eene nieuwe categorie, die van de *twijfelachtige* vestingen. Hiermede bedoelen wij die vestingen, waar veel voor, maar ook veel tegen is, die men dus waarschijnlijk niet zou aanleggen, indien ze niet bestonden, en die, nu ze er eens zijn, behouden kunnen worden of verlaten, al naarmate van de bijzondere inzichten van hem, die op een gegeven oogenblik met de leiding der krijgskzaken is belast. Zulke vestingen zijn bij ons: Vlissingen, Breskens, Neuzen, Groningen en Delfzijl.

Vlissingen en de overige sterkten aan de Schelde hebben vooreerst ten doel om den toegang tot de Wester-Schelde voor den vijand af te sluiten. Maar met welk doel men juist die Wester-Schelde wil afsluiten, terwijl de Ooster-Schelde en het Brouwerhavensche gat, geheel open blijven, is moeilijk te begrijpen. Als het Sloe en het Kreekerak zullen afgedamd zijn, staat de Wester-Schelde met de Ooster-Schelde en de verdere naar Holland

voerende wateren, slechts in verbinding door twee kanalen, het Zuid-Bevelandsch kanaal en het kanaal door Walcheren, die gemakkelijk voor den vijand kunnen worden afgesloten. Om naar Holland, naar het hart des lands te komen, hetgeen dan toch wel het doel des vijands zal zijn, zal hij dus wel nooit de Wester-Schelde trachten te forceeren, want die rivier voert naar België, niet naar Holland. Het is overigens zeer twijfelachtig of die Zeeuwsche sterkten alleen — d. i. zonder de ondersteuning van de noodige oorlogsvaartuigen — wel bij magte zijn, om den toegang tot de Schelde te verdedigen, terwijl voorts vrij algemeen wordt erkend, dat onze marine wel nooit meer op die hoogte zal komen, dat zij het vereischt aantal vaartuigen voor eene bijzaak, als de afsluiting der Schelde ontegenzeggelijk is, zal kunnen afzonderen; alle aanwezige schepen zullen wel hoog noodig zijn op de hoofdtoegangen: de ingangen van de Zuiderzee, de Nieuwe Maas, het Hollandsch diep enz. De afsluiting der Schelde is dus èn overbodig èn denkelijk niet doenlijk, en de forten, *die alleen met dat doel zijn aangelegd*, zoo als Ellewoutsdijk en Bath, zijn dan ook, meenen wij, volkomen doelloos.

De overige sterkten of vestingen, Vlissingen, Breskens, Neuzen, hebben echter nog een ander doel. Door Vlissingen wordt de verdediging van Walcheren, ook van Zuid-Beveland ten westen van het kanaal, mogelijk, omdat die vesting aan alle daartoe bestemde troepen als wijkplaats dienen kan. Evenzoo geven Breskens en Neuzen gelegenheid om Staats-Vlaanderen te verdedigen. Ziedaar hetgeen in het voordeel dier vestingen te zeggen valt. Hier tegenover staat echter, dat de verdediging van Staats-Vlaanderen, Walcheren en Beveland toch niet volstrekt noodzakelijk is tot behoud des lands; dat de daarvoor te bestemmen troepen, met hoe weinig men dan ook welligt zal kunnen volstaan, toch onttrokken worden aan het veldleger, hetwelk men zoo sterk mogelijk moet trachten te maken; eindelijk dat de zoo even genoemde vestingen niet op den duur in gemeenschap kunnen blijven met Holland, omdat de geheel onverdedigde Ooster-Schelde dadelijk door den vijand wordt afgesloten, en dat zij dus, na korteren of langeren tijd, met de daarop teruggetrokkene troepen en al het materieel in handen van den aanvaller moeten vallen. Men ziet, hier is voor en tegen, en als ons bijzonder gevoelen willen wij wel doen kennen, dat het behoud dezer vestingen ons niet noodig voorkomt.

In het voordeel van Groningen en Delfzijl is meer te zeggen. Die vestingen kunnen tot steun strekken aan eene volkswapening, die, zelve gesteund op eenige afdeelingen van het staande leger, de noordelijke provinciën, met name Groningen en Friesland, kan dekken tegen strooptogten van een vijandelijk leger, dat op onze oostelijke grenzen aanvalt; Delfzijl beschermt voorts de provincie Groningen tegen kleine aanvallen van de zeezijde; Groningen met Delfzijl vormen de meest geschikte operatie-basis voor Engeland, indien die mogendheid onze bondgenoot is, en wij in het oosten worden aangevallen. Die beide vestingen zijn daarenboven niet gemakkelijk te nemen, want zij kunnen, wanneer de enkele daartoe noodige werken zullen zijn aangelegd, door eene uitgebreide inundatie omgeven en beschermd worden. Die vestingen zullen steeds in gemeenschap kunnen blijven met Holland, zoodat men daarin zooveel troepen kan brengen als men wil, dus de ver-

dediging zeer lang kan rekken, en de troepen ook — als ze elders met meer vrucht kunnen gebruikt worden — er uit kan nemen. Die vestingen geven dus geene aanleiding tot versnippering van magt, ze doen dus geen kwaad, en het kan zijn, dat ze nut doen.

Evenwel, het hoogste nut, dat die vestingen doen kunnen, bestaat daarin, dat zij — of om juist te spreken, de troepen, die, onder begunstiging dier vestingen, hier kunnen optreden — den vijand beletten gebruik te maken van de hulpbronnen der beide noordelijke gewesten. Dit nu is, gelet op den rijkdom dier beide gewesten, voor den verdediger geen onbelangrijk voordeel, en het zoude zeer verkeerd zijn dit moedwillig op te geven. Nu Groningen en Delfzijl dus eenmaal vestingen zijn, moeten zij dat blijven. Maar waren die plaatsen thans niet versterkt, dan zoude men zich van eene andere zijde toch ook nog wel tweemaal moeten bedenken, alvorens tot de versterking daarvan over te gaan. Nam men toch als beginsel aan, dat men, om provintiën te beschermen, vestingen mogt aanleggen, mits die vestingen slechts zoodanig gelegen zijn dat zij steeds de gemeenschap met het hart des lands kunnen onderhouden — de billijkheid zoude vorderen, dat men ook aan de Zuiderzee, tot bescherming van een deel van Overijssel, Gelderland en Utrecht, eene of meer vestingen bouwde, en hoevele vestingen zouden dan landen met uitgestrekte kusten, Engeland, Frankrijk of Rusland, niet moeten aanleggen!

Het kan geen beginsel zijn om vestingen aan te leggen tot bescherming van enkele provintiën, tenzij het behoud des geheelen lands van die provintiën afhangt. Bestonden er bij ons geene vestingen, moest ons vestingstelsel uit het niet geschapen worden, noch Groningen noch Delfzijl zouden tot eene vesting moeten worden gemaakt, en zeer zeker niet, zoolang, in andere opzichten, aan de goede regeling van het krijgswezen nog iets mogt ontbreken. Want, dit moet men nooit vergeten, een land wordt niet verdedigd door vestingen, maar door troepen; schaf al onze vestingen af, maar geef ons een goed en talrijk leger, het land kan toch verdedigd worden; schaf het leger af, en geef ons tien duizend vestingen in de plaats, een Chineschen muur vormende van den Dollart tot Vlissingen, de vijand zal naar Amsterdam marscheren, zonder een schot te doen. Het leger, beter nog, leger en vloot, want die beiden mogen niet afgescheiden worden, vormen dus de hoofdzaak; met een goed leger en eene krachtige vloot kunnen wij gerust de toekomst afwachten, ook al mogt ons vestingstelsel nu juist niet zijn wat het wezen moet. Maar wij hebben geen goed leger en wij hebben geen krachtige vloot, want hoe bescheiden men ook ten aanzien van beiden moge wezen in zijne eischen, leger en vloot, het is genoeg bekend, vorderen in vele opzichten nog dringend verbetering en uitbreiding. En het is eene der redenen, waarom wij ons altijd met kracht zullen verheffen tegen het behouden van overtollige vestingen, dat zij — door de kosten van onderhoud en verbetering, door het daarvoor noodige artillerie- en genie-materieel enz. — de gelden verslinden, die zoo hoog noodig zijn tot opbeuring en versterking van de levende strijdkrachten, en dus oorzaak zijn dat dezen in geval van oorlog niet aan hunne bestemming zullen kunnen beantwoorden. Men kan dezelfde som toch maar eens besteden.

Overtollige vestingen beletten dus in tijd van vrede de vorming van eene

deugdelijke krijgsmagt — een eerste vereischte, *de werkelijke conditio sine qua non* voor de goede verdediging van het land. In tijd van oorlog vorderen die vestingen bezettingen; die bezettingen moeten natuurlijk genomen worden uit het leger, en de vestingen zijn dan oorzaak, dat het leger — door hare schuld reeds te zwak bij het begin van den oorlog — nog zwakker en deukelijk geheel onvoldoende wordt om den vijand te bestrijden en het land te verdedigen. Eene overtollige vesting is dus een mes dat van twee kanten snijdt, en ongelukkig is de patient, in wien gesneden wordt, het leger zelf.

Ziedaar onze argumenten tegen onnoodige vestingen in het algemeen. Wij vertrouwen dat ze duidelijk zijn, en dat iedereen ze begrijpen kan, ook zonder krijgskundige te zijn. De geheele vestingkwestie, in den zin als wij die hier behandelen, is eigenlijk niets dan rekenkunst. Als men 100 gulden heeft, en men geeft die 100 gulden uit aan steenen, houdt men geen geld over om metselaars te huren; als men over 100 werklieden kan beschikken, en men gebruikt die 100 werklui om een huis te bouwen, houdt men geen menschen over om daar eene gracht om heen te graven. Anderhalve ton aan vestingen besteed, maakt dat men een regiment infanterie minder moet hebben; twintig duizend man in eenige vestingen gelegerd, maken dat men, bij een gevecht, twintig duizend man minder tegenover den vijand kan stellen. Dat alles schijnt zoo klaar als de dag en voor geen tegenspraak vatbaar, en toch heeft men getracht het te wederleggen. Wij zullen die wederlegging hier met eerlijkheid ter neder schrijven, en laten gerust aan het gezond oordeel over van iedereen, van den eersten burger de beste, of aan die wederlegging eenige waarde kan worden gehecht.

Men heeft nooit tegengesproken, dat de vestingen het geld verslinden van het budget, maar men heeft wel de bewering getracht te ontzenuwen, dat de vestingen, in geval van oorlog, het leger verzwakken. »Dat is niet zoo,» heeft men gezegd; »wij hebben in geval van oorlog een groot aantal jonge troepen, die toch niet in het veld zijn te gebruiken, en die troepen plaatsen wij in de vestingen; laat nu werkelijk in tijd van oorlog deze of gene vesting, die men thans wenscht te verlaten, eens onnoodig blijken te zijn, dan is er immers nog niets verloren; jonge troepen moet men toch beginnen met in vestingen te oefenen; laat men dit nu gedaan hebben in eene onnoodige vesting, dan heeft die vesting toch hare rente opgebracht; de troepen zijn daar geoefend geworden, en als de vesting daarna onnoodig blijkt te zijn, heeft men niets te doen dan die troepen er uit te nemen.» Die geheele redenering is in een oogenblik te vernietigen.

Vooreerst: gij zegt de vestingen, die wij verlaten willen, kunnen dienen tot oefening van troepen. Maar die oefening kan immers plaats hebben in de vestingen, die wij overhouden.

Ten tweede: gij zegt, in die vestingen moeten jonge troepen geplaatst worden, die in het veld toch niet zijn te gebruiken. Jonge troepen? Militiens? Maar de militiens zitten *in* onze bataillons, *in* onze eskadrons, *in* onze batterijen, dus *in* elk onderdeel van ons veldleger; men zal ze toch daar niet uit willen nemen? Dus schutterij. Maar dan speelt gij immers de vesting met al het geschut en al het materieel aan het kleinste detachement in handen, dat het den vijand gelieft af te zenden, gij stelt ons

dan bloot met onze vestingen te zien gebeuren wat met de Pruisische in 1806 geschiedde, gij zet de eer onzer wapenen, de eer van ons volk op het spel. Wij zijn volstrekt niet vijandig gezind tegen onze schutterij; het tegendeel is waar; maar aan de schutterij alleen de verdediging eener vesting over te laten, is het verkeerdste wat men doen kan. De vestingoorlog is niet meer wat zij vroeger was; vroeger kon men in de vestingen met weinig geoefende troepen volstaan; van dien tijd is het spreekwoord afkomstig: achter eene borstwering is ieder soldaat goed, die slechts een geweer kan afschieten. In onzen tijd is dat spreekwoord nog niet geheel onjuist geworden, maar het geldt niet meer bij de verdediging van eene vesting, omdat de verdedigers niet achter de borstwering moeten blijven, en het integendeel een hoofdbeginsel is geworden om den vijand buiten de vesting op te zoeken, en het voorgelegen terrein zoolang mogelijk te verdedigen. En toch, onze schutterij, die niet schieten kan en geen flauw begrip van vestingdienst heeft, zou, ook achter de wallen eener vesting, was zij daar alleen, een wonderlijk figuur maken, en de Franschen, de vesting willende nemen, zouden welligt met een bataillon Zouaven al zeer ver komen.

Eindelijk: gij beweert, dat in het ergste geval, als de vesting onnoodig blijkt te zijn, wij de troepen er nog altijd kunnen uitnemen. Liefelijke onnoozelheid! De geheele strijd draait om eenige vestingen, die rondom ingesloten kunnen worden; de vijand zendt, bij zijn opmarsch, naar die vestingen groote detachementen om ze in te sluiten, en daar hij zeer zeker een talrijk leger heeft, zullen die detachementen hem niet noemenswaardig verzwakken; het hoofdleger rukt voorwaarts, en bekreunt zich verder om die vestingen niet. Maar de muis zit in de val; onze troepen uit de ingeslotene vestingen kunnen niet meer bij het leger aangetrokken worden, en daar elke vesting, die geheel ingesloten kan worden en dus overgelaten blijft aan hare eigene krachten, na korteren of langeren tijd verloren moet gaan, zullen ook deze vestingen, met de troepen, met al het kostbare materieel, den vijand in handen vallen. Als de schutterij nu die vestingen verdedigen moet, dan willen wij wel voorspellen dat de vijand er zeer spoedig binnen zal zijn; hij laat dan zijne soldaten smullen van den proviand, dien hij daar vindt, en schiet onze soldaten dood met de kanonnen, die hij van de wallen haalt!

Maar, alle scherts daargelaten, vestingen, welke geheel kunnen worden ingesloten en welke de vijand niet behoeft te belegeren, zijn niet alleen onnoodig, maar slecht en nadeelig, omdat zij het geld van het budget verslinden, het leger verzwakken en den vijand kostbare hulpmiddelen in de handen geven. Zulke vestingen zijn bij ons — om met de ergsten te beginnen — Maastricht en Venlo, dan Bergen-op-Zoom, Breda en Grave, om niet van Koevorden te spreken, dat nog altijd in het verdedigingsplan van het Comité van defensie eene soort van rol schijnt te spelen. Die vestingen moeten verlaten worden; zij hebben voor ons geen nut hoegenaamd; wel zijn zij voor ons nadeelig en verderfelijc, en ten volle verdienen zij den naam van *schadelijke* vestingen, waarmede wij ze hier bestempelen. Dit aan te toonen is het doel der volgende bladen.

III.

Maastricht en Venlo zijn de vestingen, welke wij in de eerste plaats willen bespreken. Onze taak ten aanzien dezer vestingen is gemakkelijk. Zoo ver is men eindelijk gekomen, dat niemand meer het nut dier sterke plaatsen, voor het geval dat wij alleen staan, dus uit het eenige ware oogpunt, durft volhouden. Maar nu heeten die vestingen nuttig in geval wij oorlog voeren in vereeniging met andere mogendheden. Zie hier wat daarentrent gezegd wordt.

»In verband met een vermoedelijk bondgenootschap, dat toch wel waarschijnlijk is, met België of Duitschland of ook met beide staten, zijn die twee vestingen, Maastricht en Venlo, van hoog belang, omdat wij daardoor in het bezit blijven van de Maas, die rivier versperren, en zoowel op den regter- als op den linkeroever stelling kunnen nemen.» Zoo sprak in de zitting van 28 November jl, de generaal VAN MULKEN, en de minister verklaarde, niet alleen dat hij zich met die meening volkomen vereenigde, maar zelfs, *»dat wij welligt het behoud van ons land aan die twee vestingen te danken zouden kunnen hebben.»* Ons land behouden door Maastricht en Venlo? De Kamer heeft niet veel verstand van militaire zaken, maar wij zijn toch zeker dat deze, tot hiertoe nog nimmer vernomen, verklaring menig lid verrast zal hebben, en de heer DE BIEBERSTEIN, die bij deze gelegenheid eene zeer goede redevoering over ons vestingstelsel hield, merkte dan ook, zoo het scheen niet zonder eenige ironie op, *»dat het hem verheugde dat het behoud des lands van Limburg zou kunnen uitgaan.»*

Maar nu de gronden van den generaal VAN MULKEN. »Maastricht en Venlo», zegt de geachte afgevaardigde, »versperren de Maas.» Ja, dit valt niet te ontkennen; als wij die vestingen bezet hebben kan de vijand, bij een' aanval op ons land, van die rivier geen gebruik maken voor zijne aanvoeren, en dit is dus voor ons een voordeel. De vraag is nu maar, of het voordeel groot genoeg is om dat te koopen met het verlies — want verloren gaan die vestingen na korteren of langeren tijd zeker — van eenige duizende soldaten en een schat van materieel (253 vuurmoude, meenen wij)? Die vraag aarzelen wij geen oogenblik om ontkennend te beantwoorden. De Maas is vooreerst, 's zomers, veelal geheel ongeschikt voor dergelijke aanvoeren. Maar daarenboven, de vijand kan hier beschikken over een tal van goede wegen, en door de Maas af te sluiten doet men hem geen ander nadeel dan dat hij voor zijne aanvoeren één' weg minder heeft. Door echter de vestingen op de Maas te behouden, gooit men in tijd van vrede jaarlijks eenige duizende guldens, in tijd van oorlog, eenige duizende soldaten weg. Of wil men die vestingen, zoo als een vroegere minister eenmaal te kennen gaf, in tijd van oorlog, ontruimen, er op rekenende dat de Pruisen of Belgen ze bezetten zullen? Maar men zal toch het materieel er niet uitnemen; en wat zal men nu doen, indien de Pruisen — wij spreken niet van de Belgen, want die zullen zoo dwaas niet zijn — eens geen lust hadden die vestingen te bezetten? Dan zullen wij er wel bezettingen in moeten brengen. Daarenboven, *bij het begin van den oorlog zullen wij toch waarschijnlijk alleen staan, en zoolang wij nu nog geen*

Bondgenooten hebben, moeten wij toch bezettingen in die vestingen plaatsen, en die bezettingen, aan den eersten schok blootgesteld, moeten uit goede troepen bestaan, en hoe komen die er nu uit als de vijand de vesting insluit? . . . » Maastricht en Venlo, zegt de generaal VAN MULKEN, » kunnen voor ons en onze bondgenooten van belang zijn, omdat wij daardoor zoowel op den regter- als op den linkeroever stelling kunnen nemen.» Men zou dus van den eenen oever niet op den anderen kunnen overgaan, zonder die vestingen? Wij hebben te veel eerbied voor het gezond verstand van den generaal VAN MULKEN om te gelooven, dat hij zulk eene bewering in ernst zou willen volhouden. Zegt men, dat de overgang van den eenen op den anderen oever toch gemakkelijker zal kunnen geschieden, wanneer men die vestingen bezit, dan wanneer dat niet het geval is, dan antwoorden wij: dit is volkomen waar, doch de vraag is weër, of tegen dat voordeel het nadeel van het behouden dier vestingen opweegt. Dit zou men moeten aantoonen om zijne stem tot dat behouden te wettigen. Het is niet genoeg te zeggen: die zaak heeft deze en gene voordeelen, want er is geene zaak zoo slecht, die niet hare voordeelige zijde heeft. Maar men moet aantoonen dat de voordeelen de nadeelen overtreffen. En dit is voor de Limburgsche vestingen nog nooit gedaan.

Maastricht en Venlo, zeggen sommigen, kunnen voor de Duitsche legers, die in België aanvallend tegen Frankrijk optreden, als depôt-plaatsen dienen. Dat kunnen zij, ja. Maar Pruissen heeft aan den Beneden-Rijn reeds uitmuntende depôt-plaatsen in Wezel en Keulen, en heeft zelfs Gulik geslecht, en wat zal het nu, in zoo vruchtbaar eene landstreek, nog met nieuwe depôt-plaatsen doen aan de Maas? In slechts één geval zouden de Limburgsche vestingen voor de Duitsche legers van waarde kunnen zijn, namelijk indien zij de Maas zouden willen gebruiken als eene verdedigingslijn, maar het is genoeg bekend dat de gesteldheid van die rivier ze onvatbaar maakt om met goed gevolg verdedigd te worden. De Maas, namelijk de Maas boven Venlo, is geene verdedigingslijn.

Het argument, dat Maastricht en Venlo ons of onze Bondgenooten van dienst kunnen zijn, indien wij met Deutschland en België vereenigd tegen Frankrijk oorlog voeren, gaat dus niet op; het is een van die nevelachtige en onbestemde argumenten, die indruk maken op onkundigen, maar waarvan de onwaarde dadelijk blijkt, zoodra men ze aan een grondig onderzoek onderwerpt. Maar de voorstanders van Maastricht en Venlo laten zich niet gemakkelijk uit het veld slaan. Wanneer men hun heeft aangetoond, dat die vestingen voor ons geen waarde hebben, zoo min in geval wij vereenigd zijn met bondgenooten als wanneer wij alleen staan, dan vatten zij de zaak van een andere zijde aan. Zij trachten ons dan beducht te maken voor het ongenoegen van vreemde mogendheden; zij dreigen dan met den toorn van Pruissen; zij zeggen dan: gij kunt Maastricht en Venlo niet verlaten, want Pruissen wil het niet.

Pruissen wil het niet. Hoe weet men dit? Heeft Pruissen ooit, al was het slechts op officieuse wijze, te kennen gegeven, dat het eenig belang stelde in die Maas-vestingen, en ze gaarne behouden zag? Wij betwijfelen het sterk. Bestaat er dan welligt een traktaat, in het tijdperk der geheimhouding aangegaan, of eenig ander geschreven stuk, waarbij wij ons

verbinden Maastricht en Venlo te behouden? Wij kunnen met zekerheid zeggen, dat zoodanig traktaat niet bestaat. Maar aangenomen nu eens dat Pruisen gesteld was op het behoud dier vestingen, en het zeer euvel opnam dat wij ze verlieten: zou die mogendheid ons daarom niet helpen als wij aangevallen werden? Niemand zal dit immers in ernst beweren. Als het belang van Pruisen medebrengt ons te ondersteunen, zal het dat doen, om 't even of wij Maastricht en Venlo bezitten of niet, en brengt zijn belang het niet mede, dan ondersteunt het ons niet; het zal dan rustig aanzien hoe 10.000 man van onze beste troepen daar, even als in 1672, opgeofferd worden — welligt bij zich zelve de opmerking makende, dat de Nederlanders in 200 jaren in krijgswaken weinig vooruit zijn gegaan. Dat schermers met Pruisen is dus eigenlijk niets dan een middel om eene onhoudbare bewering te doen zegevieren. Het is Pruisen, gelooven wij, volkomen onverschillig of wij Maastricht en Venlo verlaten of niet, en de heer VAN HEUKELOM heeft den stand der zaak zeer juist en zeer geestig aangegeven, toen hij in de zitting van 2 December zeide: »de geachte spreker uit Steenwijk (de heer STORM VAN 'S GRAVESANDE) geeft toe, vooreerst, dat de Maas-vestingen als verdedigingsmiddelen niets waard zijn; in de tweede plaats, dat er ook geen ander obstakel bestaat, waardoor men gebonden zou zijn, maar toch een zeker »ik weet niet wat" — de geachte afgevaardigde uit Steenwijk weet ook niet wat — en iemand, ik weet ook niet wie, die ons aan dat iets zou vasthouden. Dat alles zweeft in de lucht."

Maar wat vragen wij naar hetgeen Pruisen wil of niet wil. Moeten wij ons verdedigingsstelsel inrigten naar de zienswijze van vreemde mogendheden, die welligt onze bondgenooten zullen zijn, maar ook wel onze vijanden zouden kunnen wezen? Of moeten wij, als onafhankelijke natie, ons verdedigingsstelsel inrigten zoo als ons dat goed voorkomt, zoo als het meeste strookt met onze belangen? Wat hebben wij aan onze onafhankelijkheid, wanneer wij op ons eigen gebied niet eenmaal mogen doen, wat wij goedvinden, en wanneer wij, om te bouwen of af te breken in onze eigene steden, verlot moeten vragen aan den vreemdeling? Dat wij, eene kleine mogendheid, niet zonder noodzakelijkheid de groote mogendheden tegen ons in het harnas moeten jagen, spreekt wel van zelf; dat is staatkundige wijsheid. Maar het is geen staatkundige wijsheid meer, het is flauwhartigheid, wanneer men steeds angstig rondziet of eenige onzer handelingen ook het ongenoegen zou kunnen opwekken van magtige naburen, en niet eenmaal zijn eigen huishouden durft inrigten, zoo als men het beste acht. Het heeft ons leed gedaan, dat zoodanige angstvallige, weinig Nederlandsche politiek in een onzer meest achtingswaardige vertegenwoordigers, den heer STORM VAN 'S GRAVESANDE, een verdediger heeft gevonden. Maar wat wij het meeste betreuren, dat is, dat een ministerie, hetwelk bij uitnemendheid nationaal wordt genoemd, en waarvan de hoofden jaren achtereen gestreden hebben voor eene vermindering van het budget van oorlog, stilzwijgend zijne goedkeuring kan hechten aan het behoud van kostbare vestingen, die niemand noodig acht, maar die men niet durft te verlaten uit eene, eigenlijk door niets gewettigde, vrees voor de ontevredenheid van eene vreemde mogendheid. Dat zoo iets plaats heeft onder een bewind, dat, meenden wij, als een gedeelte van zijne roeping beschouwde om de vaan onzer nationaliteit en zelfstandigheid tegenover een

ieder hoog verheven te houden, is voor ons eene teleurstelling, en, helaas, het is niet de eenige, welke dit tweede ministerie THORBECKE aan de officieren van het leger doet ondervinden.

De vesting, welke in de tweede plaats onze aandacht vordert, is Bergen-op-Zoom. Ook deze vesting heeft bij de jongste beraadslagingen over het Budget van Oorlog het onderwerp uitgemaakt van uitvoerige discussie, en wij kunnen, om het schadelijke van deze vesting aan te toonen, niet beter doen dan in de eerste plaats de redenen, die toenmaals tot het behouden daarvan zijn aangevoerd, aan den toets onzer kritiek te onderwerpen.

De Tweede Kamer had in het voorloopig verslag de opmerking gemaakt, »dat — na het aannemen van een defensie-stelsel, waarvan de stelling van Willemstad den regtervleugel uitmaakt — de geheel daar buiten gelegen vesting Bergen-op-Zoom nutteloos, ja schadelijk is, en dit nog meer zou worden, als de, ten behoeve van den Zeeuwschen spoorweg, tot stand te brengen afdamming der Ooster-Schelde — eene afdamming, die sterke aanslibbing verwachten laat — voltooid zal zijn.” Wij zouden, in onze eenvoudigheid, meenen, dat hiertegen niet veel in te brengen was, en wat lezen wij nu in de Memorie van Beantwoording? »Wat nu de vesting Bergen-op-Zoom betreft, moet de Minister verklaren niet te kunnen begrijpen, waarom thans zoo zeer op de slooping van die vesting wordt aangedrongen, want *ten allen tijde is het nut van die vesting door hare gunstige ligging erkend*; maar bovendien moet men de vraag doen, of het niet hoogst onvoorzigtig zou zijn om eene vesting, *die slechts op 7 uren afstands van Antwerpen — het palladium van België — is gelegen, te slechten?*”

»Mogt eenmaal door eene afdamming van de Ooster-Schelde water in land veranderd worden, dan wordt echter de toestand anders, en dan zou men er wel toe dienen over te gaan om Bergen-op-Zoom niet langer als vesting te behouden; vóór dien tijd mag men er dus niet toe besluiten.”

De Minister ziet niet in, dat men thans op de slechting van Bergen-op-Zoom aandringt, want die vesting is altijd als nuttig erkend geworden. Dus blijft eene vesting, die eens goed is geweest, altijd goed? Laten wij ons dan haasten om van Grol, Breevoort, Lingen *e tutti quanti* weder vestingen te maken; het waren vroeger ook goede vestingen.

Wij vinden het zeer natuurlijk, dat men aandringt op het verlaten van Bergen-op-Zoom. Wanneer die vesting vroeger als uitmuntend werd beschouwd, om hare gunstige ligging, omdat zij steeds in gemeenschap bleef met het hart des lands, dan moet men ze nu als onnuttig beschouwen, omdat die gemeenschap thans nog slechts zeer gebrekkig is, en — dit weet men met zekerheid — spoedig in het geheel niet meer bestaan zal. Met dit vooruitzicht zouden wij, die, in het algemeen gesproken, geen voorstanders zijn van vestingen, en die ze als een *noodzakelijk kwaad* beschouwen, geen oogenblik aarzelen om reeds dadelijk de vesting Bergen-op-Zoom uit de rij onzer vestingen te doen verdwijnen. Doch wij kunnen ons zeer goed begrijpen, dat iemand, die eene voorliefde voor vestingen heeft, en daarin alle heil ziet, hiertoe nog niet wil overgaan, en wachten wil totdat de afdamming der Ooster-Schelde een *fait accompli* zal zijn. Wij zullen hierover den Minister dus niet hard vallen; maar waarom dan nog

gelden uitgegeven tot onderhoud van eene vesting, die men zelf erkent, binnen een kort tijdsverloop, te zullen moeten opgeven? Waarom dan nog het budget van Binnenlandsche Zaken bezwaard met eenige duizende guldens tot verbouwing van die gedeelten der vesting, door welke de spoorweg zal komen? Kou al dat geld — als men dan toch niets wil doen voor het personeel — niet oneindig nuttiger besteed worden voor andere verdedigingswerken?

Wat de redenering betreft, dat het onvoorzigtig zou zijn Bergen-op-Zoom te verlaten, omdat die stad op 6 of 7 uren afstands van Antwerpen ligt, daaraan kunnen wij, hetzij met bescheidenheid gezegd, geen touw vastmaken — evenmin als aan die andere drangreden tot het behoud der vesting, door den Minister eerst ter elfder ure aangevoerd, dat namelijk Bergen-op-Zoom, als de spoorweg gereed is, liggen zal op den grooten weg, komende van Vlissingen en gaande naar Breda, Moerdijk enz. (Zitting van 2 December 1862). Dat men vestingen moet hebben om wegen af te sluiten, is een van die verouderde begrippen, die wij meenden dat reeds lang waren uitgeroeid. In de 17^e eeuw, toen er slechts weinige en weinig goede wegen waren, toen een invallend leger geheel afhankelijk was van zijne magazijnen, en de legertreinen dus altijd een buitengewonen omvang hadden, toen het voorwezen gebrekking ingerigt was, toen kon er sprake zijn dat men een weg, veelal de eenige bruikbare toegang tot eene geheele landstreek, door middel van eene vesting afsloot. Thans is dit onmogelijk; de vijand trekt om de vesting heen, en het eenige resultaat is dat men hem genoodzaakt heeft een omweg te maken, en te marscheren over een slechteren weg dan wanneer hij den hoofdweg had kunnen volgen. Dat resultaat is toch waarlijk niet waard, dat men daarvoor eene vesting onderhoudt — gezwegen nog daarvan, dat zoodanige vesting, van alle zijden ingesloten kunnende worden, noodwendig verloren moet gaan, en zoodoende een kostbaar materieel en niet minder kostbare troepen nutteloos worden opgeofferd.

Maar daarenboven, geen enkele vijand zal ooit in het hoofd krijgen om over dien Zeeuwschen spoorweg te marcheren! Wat wil hij daar — vragen wij met den heer STORM VAN 'S GRAVESANDE — in 's hemelsnaam doen? Valt de vijand aan de westzijde aan, dan zal hij toch wel langs den kortsten weg (d. i. door het Hollandsch diep of door de Nieuwe Maas) naar Holland, en niet naar Noord-Brabant gaan, en is hij in Noord-Brabant, en mogt hij zoo dwaas wezen naar Zeeland te trekken, dan „zit hij,” zoo als zeer geestig in de Kamer werd opgemerkt, „in de fuik.”

De heer STORM VAN 'S GRAVESANDE heeft nog getracht te onderzoeken, wat de Minister eigenlijk bedoelde met zijne uitdrukking, dat Bergen-op-Zoom op zes uren afstands van Antwerpen ligt. De Franschen zouden, bij een eventueel beleg van Antwerpen, Bergen-op-Zoom willen nemen, ten einde daar een vast punt te hebben, en de Minister zou, meende de heer STORM, van die veronderstelling uitgaande, uit dien hoofde Bergen-op-Zoom als vesting willen behouden. Wij begrijpen volstrekt niet wat de Franschen met dat vaste punt zouden doen; maar vreest men werkelijk eene dergelijke poging, dan moet men, zoo als terecht door den heer STORM werd opgemerkt, Bergen-op-Zoom, juist *niet behouden*; men moet dan juist daar geen punt hebben, waarin de Franschen lust zouden kunnen krijgen. Maar

welligt onderstelde de Minister het geval, dat wij en Engeland België ondersteunen en troepen naar Antwerpen zouden willen brengen, en bedoelde hij dat daarbij Bergen-op-Zoom als verzamelaarsplaats voor die troepen van dienst zou kunnen zijn. Is dat de bedoeling geweest, dan moeten wij vragen, vooreerst of zoodanige verzamelaarsplaats wel eene vesting behoeft te wezen, en in de tweede plaats of juist Bergen-op-Zoom daartoe zoo bijzonder geschikt is? De Minister heeft, hoewel daartoe aanleiding genoeg was, verzuimd om zijne bedoeling in dit opzigt nader te verklaren, en, zoolang dit niet is geschied, kunnen wij onmogelijk aan het geheele betoog over Bergen-op-Zoom in verband met het palladium van België, eenige de minste waarde hechten.

»Het is wel te bejammeren — wij zeggen het den heer VERDICÈNE (1) na — dat de beste vesting, die wij hebben, van zoo weinig strategisch belang geworden is, maar dit laat niet na, dat men toch ook de goede bakens verzetten moet, indien het tij verloop is; dit wordt echter in het algemeen dikwijls te weinig bedacht; het nieuwe hek wordt al ligt aan den ouden paal weder opgehangen, omdat daar de duimen nog in zitten.» Zeer ware woorden, en die waarlijk niet alleen op onze vestingen van toepassing zijn.

Onze lezers gelieven ons nu nogmaals te volgen naar de Maas, waar wij, behalve Maastricht en Venlo, nog de vesting Grave bezitten, die, minder schadelijk dan die beide vestingen, toch ook voor de verdediging van ons land nadeelig is. Grave is, in verschillende tijdperken, herhaaldelijk belegerd geworden, en heeft in de geschiedenis der belegeringen eene groote vermaardheid verkregen door het beleg van 1674, toen het door den franschman CHAMILLY op zoo uitstekende wijze tegen WILLEM III verdedigd werd, dat die verdediging nog heden ten dage als een voorbeeld geldt. Wij zijn overtuigd, dat Grave de eer van eene vesting te blijven, voor drie-vierde te danken heeft aan die roemruchtige verdediging van 1674. Het gaat soms met de vestingen als met de menschen. Een generaal heeft in vroeger jaren groote diensten bewezen, en zich ten volle de onderscheidingen waardig gemaakt, waarmede men hem achtervolgens heeft vereerd. Maar de man is oud geworden; hij mist geheel het noodige vuur, de moreele kracht, den lust om het hem toevertrouwde gedeelte van het krijgswezen goed te besturen en onverpoosd na de verbetering en volmaking daarvan te streven. Nu zegt het algemeen belang: geef dien generaal eene welverdiende rust, opdat anderen zijne taak kunnen volbrengen, voor zij zelven ook oud geworden zijn. Maar nu komt de traditie, de gewoonte, de sleur: »die man is altijd generaal geweest; hij loopt al tien en twintig jaar zoo mèe, en de zaken gaan nu, nu hij 80 jaar oud is, niets slechter dan toen hij 60 en 70 was; waarom zoudt gij hem nu juist doen afstreden?» En de gewoonte wint het pleit, en het oude hek blijft in de oude duimen hangen, en de stokoude generaal blijft generaal: — zoo blijft ook Grave eene vesting.

Want goede krijgskundige gronden om het behoud van Grave te verdedigen, zijn niet te vinden. De generaal VAN MULKEN — in de lange rede-

(1) Denkbekenden over den aanval en de verdediging van ons land. Arnhem, J. F. THIEME 1858, bl. 28.

voering door hem tot aanprijzing van het stelsel van het Comité van defensie gehouden — zeide omtrent die vesting het volgende: » Grave heeft geene zeer gemakkelijke communicatie over de Maas, maar blijft overigens zeer belangrijk voor de verdediging van het land tusschen Maas en Waal.» Dit is een zeer eenvoudig betoog: de vesting is goed, omdat zij goed is. De geachte generaal vergeve het ons, dat wij ons daarmede niet laten tevreden stellen. In alle mogelijke zaken uit het dagelijksch leven willen wij hem gaarne gelooven op zijn woord, maar waar het krijgskundige onderwerpen geldt moet hij ons overtuigen. Wenscht gij dat wij, met u, Grave belangrijk noemen voor de verdediging van het land tusschen Maas en Waal, begin dan met de gronden voor die belangrijkheid op te geven, opdat wij ze wikken en wegen, en, zoo mogelijk, aannemen kunnen. Intusschen schijnt de geachte generaal zelf niet zeer sterk van het nut van Grave overtuigd te zijn, want, als het ware om zijn geweten gerust te stellen, erkende hij aan het slot van zijn betoog, dat die vesting haren tijd heeft gehad: » bestond zij (Grave) niet,» zoo lezen wij nog ter aangehaalde plaatse » dan zou ik er niet op aandringen haar dáár aan te leggen, doch evenmin ben ik nu van oordeel, dat zij geslecht moet worden.» Met andere woorden: laat het oude hek nog maar wat hangen in de oude duimen. Zulke redeneringen te hooren van een man als de generaal VAN MULKEN, dien het voorzeker aan scherpzinnigheid niet ontbreekt, en die, ware hij altijd de leer toegedaan geweest, dat het gebrekkige behouden moet blijven, omdat het bestaat, nooit zoo veel ten nutte van het leger zou hebben gedaan als werkelijk het geval is geweest — er is niets dat ons meer verwonderd heeft dan dit.

Maar zijn er dan nooit redenen opgegeven, waarom men Grave behouden wil? Door de regering, neen; integendeel, wat zij daarover heeft gezegd, is altijd gehuld geweest in een waas van onbestemdheid, en wekte onwillekenig het vermoeden op, dat zij zich van de zaak maar wilde afmaken.

Grave sluit de Maas af; Grave kan zijn nut hebben in verband met de stellingen van Nijmegen en 's Bosch; Grave is belangrijk: daarmede heeft het algemeen zich altijd moeten tevreden stellen. Maar dat zijn nu immers geene goede redenen. De Maas afsluiten: wij kunnen, om het onbeteeke-nende van dit voordeel, waarover wij hierboven reeds gesproken hebben, aan te toonen, niet beter doen dan hier over te nemen hetgeen omtrent dit punt wordt gezegd in het Tijdschrift *de Nieuwe Spectator* 16° Jaargang, bl. 706. Wij lezen daar: » wat het afsluiten van de vaart op de Maas betreft, dit is eenig voordeel — maar geen groot voordeel, geen voordeel dat in verhouding staat tot het nadeel, dat het verlies van de bezetting en bewapening van Grave te weeg brengt. Wanneer wij de vesting Grave in bezit hebben, dan beletten wij wel is waar daardoor aan den vijand om van Maastricht met vaartuigen over de Maas zijn materieel te vervoeren naar Holland, maar een aantal andere mid-delen blijven hem daartoe over; de Zuid-Willemsvaart, verschillende goede steenwegen, misschien binnen kort een spoorweg; — wat beduidt, dan, dat afsluiten van de Maas!»

En wat bedoelt men nu met die bewering, dat Grave belangrijk is, als men die vesting in verband beschouwt met de stellingen van Nijmegen en 's Bosch? Bedoelt men daarmede dat Grave noodig is voor de gemeenschap

tusschen die beide vestingen? Maar er is immers een andere, voor 't minst even geschikte weg om van Nijmegen naar 's Bosch te komen, namelijk langs den regterover van de Waal en door het land van Maas en Waal of den Bommelerwaard. De vesting Grave is juist bijzonder weinig geschikt om als punt van gemeenschap te dienen, wijl het doortrekken van een leger, het overgaan van de Maas en het oprukken uit het bruggenhoofd (Coehoorn) aan groote bezwaren onderhevig is. Daarom kan men ook geene waarde hechten aan de bewering, dat die vesting zou kunnen dienen om — als de vijand tegenover Nijmegen staat — de troepen uit de stelling van 's Bosch, de Maas bij Grave te doen overgaan, en daarmede in den rug des vijands werkzaam te zijn: de plaatselijke gesteldheid van Grave laat zoodanige handeling niet toe. Wij gelooven daarenboven, dat het veel verstandiger zoude wezen alle beschikbare troepen dan te Nijmegen te vereenigen, en van daar uit tot den aanval over te gaan. Wanneer wij Grave bezitten, wordt soms gezegd, — en in dien geest wordt ook gesproken in eene brochure (1), waarvan de schrijver, gelooven wij, zeer goed op de hoogte is van de inzichten van het Comité van defensie, — dan zal de vijand niet tusschen Maas en Waal durven rukken; wij antwoorden: als ons leger in het geretrancheerd kamp van Nijmegen staat, dan zal de vijand, tenzij hij zeer sterk is, dat toch niet durven doen; in elk geval doet het er dan weinig toe of Grave al dan niet bezet is; en heeft men Nijmegen als vesting verlaten, dan zal hij zich toch waarlijk niet behoeven te bekreunen om eene onnoozele 2000 man, die in Grave liggen! Men ziet, al wat tot behoud dier vesting kan gezegd worden, heeft, van nabij beschouwd, geen waarde hoegenaamd.

Maar eigenlijk kan men al die veronderstellingen gerust laten rusten, want de vijand sluit Grave dadelijk in, zoodra hij voor die vesting komt. De Noord-Brabantsche inundatie strekt zich, 's zomers, niet verder uit dan Luttereind; Grave ligt dus buiten de inundatie, en kan even goed ingesloten worden als Maastricht en Venlo. Eene andere CHAMILLY moge zich dan daar een' heldennaam verwerven, maar wij zijn 2000 man kwijt en het materieel.

Wij zijn eindelijk gekomen tot Breda, eenmaal eene geliefkoosde bezitting der Vorsten van Oranje en het toonbeeld der Nederlandsche versterkingswijze, thans een geliefkoosd verblijf van alle gepensionneerden en een woekerplant in ons vestingstelsel. Die vesting heeft sedert jaren een tal van pennen in beweging gebracht, maar veel bestrijders, weinig verdedigers gevonden. De vroegere bestrijding rustte echter op geheel andere gronden als de tegenwoordige. Vroeger meende men dat zelfs bij de regering de mogelijkheid volstrekt niet werd verondersteld, Breda in gemeenschap te kunnen houden met de Noord-Brabantsche linie, en dat dus die vesting niet behouden werd omdat zij eene soort van voorpost dier linie vormde, maar alleen omdat zij, zoo het heette, verschillende voorname wegen afsloot, uit België naar ons land voerende. Dat afsluiten nu van wegen door vestingen is eene van de grootste militaire ketterijen, waaraan men zich schuldig kan maken, en voor zoo-veel Breda betreft, werd onder anderen het verkeerde van het behouden

(1) Bedenkingen tegen het gevoelen van een Oud-soldaat over de spoorwegen, beschouwd uit het oogpunt der verdediging. 's Gravenhage, VAN LANGENHUIJSEN, 1860.

dier vesting, alleen om die reden, voor eenige jaren kernachtig betoogd in het Tijdschrift *de Nieuwe Spectator*. » » Breda, zeggen sommigen — zoo lezen wij daar — » is het middelpunt van vijf voorname straatwegen; zij sluit den vijand dus den toegang af naar het Hollandsch diep, naar Geertruidenberg, 's Bosch, enz., en dwingt hem tot eene belegering, zoo hij een of eenige dier wegen gebruiken wil tot het aanvoeren van materieel en krijgsbehoefsten.” Neen, Breda sluit niets dan de kortste en beste communicatie af van den eenen weg tot den anderen; maar de vijand kan naar verkiezing overgaan van den steenweg van Antwerpen op dien naar 's Bosch, van dien van 's Bosch op dien naar Gorkum, naar het Hollandsch diep, en Breda zal hem dit evenmin beletten als het dit aan DUMOURIEZ in 1795 belet heeft: Breda sluit niets af, Breda wordt afgesloten: de rollen zijn verwisseld (1).”

Dit werd geschreven in 1854. Sedert is echter het een en ander bekend geworden omtrent de inzigten van het Comité van defensie, en het is nu gebleken, dat het Comité het behoud van Breda verdedigt, op grond dat die vesting voortdurend in gemeenschap kan blijven met de Noord-Brabantsche waterlinie. Kon men nu deze bewering onbepaald als waarheid aannemen, dan zou Breda zijn gekomen in de categorie van die vestingen, die niet ingesloten kunnen worden, die altijd in verband kunnen blijven met het hart des lands, en waar men dus altijd de troepen en het materieel weder kan uitnemen, welke daarin geplaatst zijn geworden; men zou die vesting dan welligt eene nuttige vesting mogen noemen, en, met het Comité, haar behoud als wenschelijk moeten beschouwen. Doch juist de mogelijkheid van een voortdurend verband tusschen Breda en de achtergelegene linie is aan gegronnen twijfel onderhevig. Wij zullen, om dit aan te toonen, in eenige bijzonderheden omtrent die Noord-Brabantsche linie moeten treden.

De Noord-Brabantsche inundatie, zoo als het Comité van defensie die bedoelt — de tegenwoordige Minister schijnt aan die linie meer uitbreiding te willen geven — strekt zich uit van Geertruidenberg naar Terheiden aan de Mark, waar eene schans (kleine aarden redoute) ligt, en wordt verder vervolgd langs die rivier en de Roode vaart — eene vaart die, met haar zuidelijk verlengde, de haven van Zevenbergen, de verbinding daarstelt tusschen de Mark en het Hollandsch diep. De inundatie langs de Mark kan altijd gesteld worden, en om langs dat riviertje eene goede verdedigingslijn te bezitten, is niets anders noodig dan de aanleg van enkele veldwerken tot bescherming van de toegangen (de punten waar de spoorwegen de linie doorsnijden), van een' dam, die in de Mark moet worden gelegd en van de sluis aan den mond der Roode vaart. De inundatie tusschen Geertruidenberg en Terheiden wordt gesteld door middel van de Donge, en steunt ten zuiden tegen de hooge gronden tusschen Terheiden en Oosterhout. In die inundatie is een open gedeelte tusschen Made en Hout, en om dit gedeelte af te sluiten is eene zeer zwakke linie, de zoogenaamde LINIE VAN DEN HOUT, aangelegd; de toegang door de hooge gronden tusschen Terheiden en Oosterhout wordt beschermd door eene eveneens zeer weinig beteekenende linie, genaamd LINIE VAN DEN MUNNIKHOF. Breda ligt op een uur ten zuiden van Terheiden en dus van de linie, en door de sluizen van de Mark binnen de vesting gesloten te houden, kan er eene inundatie om de vesting gesteld

(1) *Nieuwe Spectator*, Jaarg. VIII, bl. 614.

worden, die zich, in het gunstigste geval, noordwaarts tusschen de steenwegen naar den Moerdijk en Geertruidenberg zal uitstrekken tot de zoo evengenoemde hooge gronden tusschen Terheiden en Oosterhout. Meestal zal er echter tusschen Breda en die hooge gronden nog een groote terreinstrook open blijven, en de hier gelegene schans, Spinola-schans genaamd, is geheel onvoldoende om den toegang tot dat open gedeelte te beletten.

In korte woorden is dus de stand der zaak deze: Langs de Roode vaart en de Mark en van daar tot Geertruidenberg loopt eene verdedigingslijn, eene soort van boog vormende, waarvan de bogt zuidwaarts is gekeerd. Op een uur ten zuiden van dien boog, en wel van het regter gedeelte, ligt Breda, daarmede verbonden door een dunne draad, namelijk de zeer problematieke inundatie van Breda naar Terheiden; het gedeelte van den boog tusschen Terheiden en Geertruidenberg is daarenboven uiterst zwak. Zoolang nu de vijand zich niet tusschen Breda en de achtergelegene linie kan plaatsen, of zoolang hij van die linie zelve geen meester is, staat die vesting, langs het water (door de Mark namelijk, de haven van Zevenbergen en de Roode vaart) in gemeenschap met het Hollandsch diep, dus met Holland. Maar wat staat ons nu te wachten? Een kind kan het antwoord geven. De vijand valt te gelijk Breda en de Noord-Brabantsche linie aan, dringt in het zoo even genoemde zwakke gedeelte van den boog door — met andere woorden, hij overweldigt de bijna onhoudbare liniën van den Munnikhof en den Hout — werpt de verdedigende magt terug op Zevenbergen, de Moerdijk en Geertruidenberg, en voltooit dan ongestoord de insluiting van Breda aan de noordzijde. De draad is dan doorgeknipt, en Breda valt af. Maar de vijand zal zich haasten de vesting op te rapen, want daarin vindt hij, behalve troepen, proviand, materieel en nog een tal van zaken, die hij uitmuntend gebruiken kan.

Dat de kans om Breda te behouden zeer gering is, schijnt door de regering zelve stilzwijgend te worden erkend. Bedriegen wij ons niet, dat is de vastgestelde bewapening voor die vesting met het oog op eene bepaalde belegering, geheel onvoldoende, en schijnt het bepaaldelijk de bedoeling te zijn om Breda, zoowel wat het aantal vuurmonden als het aantal troepen betreft, slechts zooveel te geven als noodig is om die vesting tegen een *coup de main* te vrijwaren. Is dit de bedoeling, dan zou echter van Breda ook bepaaldelijk eene »place du moment» gemaakt moeten worden, zouden de uitgebreide buitenwerken opgeruimd en de geheele inrigting zeer vereenvoudigd moeten worden; het strijdt dan tegen alle gezond verstand, om, zoo als onlangs is gedaan, nieuwe werken aan te leggen en de oude te veranderen, zonder ze in te krimpen; de 60,000 gulden, nu weder, zoo men wil, aan Breda verbouwd, zijn dan weggeworpen geld geweest. Zoo als de vesting nu is, vordert zij eene sterke bewapening en eene sterke bezetting. Ze onvoldoende te bewapenen en te bezetten, zou tot niets dan schande en oneer leiden; weinige dagen zouden dan voldoende zijn om de vesting te doen vallen, en de spoedige verovering van die sterkte, het eerste punt, waar onze troepen dan met den vijand in aanraking zouden zijn gekomen, zou den meest nadeeligen invloed uitoefenen op het moreel der troepen en op den geest van het volk; vooral bij het begin van den oorlog moeten wij voor alles vermijden nadeelen te ondergaan. Breda, sterk bezet en

sterk bewapend, kan althans zoo lang verdedigd worden, dat de eer der wapenen is gered; zwak bezet en zwak bewapend, zal die vesting schande brengen over ons volk. Maar verloren gaat die vesting altijd, en daarmee een rijke schat aan materieel en eenige duizend man aan troepen.

Dat gevaar loopen wij altijd; dit is een positief nadeel. Welke zijn nu de voordeelen aan het behouden dier vesting verbonden, welk is haar nut? De heer VAN MULKEN heeft die vraag beantwoord in zijne reeds meermalen aangehaalde redevoering van 28 November. »Uit Breda», zeide hij, »kan men offensief deboucheren om den vijand, die naar het Hollandsch diep of den Bommelerwaard wil voortrukken, aan te vallen, of uit die vesting strategische operatiën tegen zijne verbindingen uit te voeren.» In korte woorden wil dit zeggen: uit Breda kan men aanvallend te werk gaan tegen den vijand, die naar het Hollandsch diep of den Bommelerwaard rukt. Zeer juist, maar voor dergelijke aanvallende bewegingen heeft men Breda niet noodig; *zij kunnen even goed, zelfs beter, geschieden uit de Noord-Brabantsche linie zelve*, die, als Breda geene vesting is, even goed verdedigd kan worden als wanneer Breda wel eene vesting is; de linie van de Mark en de positie van Willemstad geven gelegenheid tot het doen van aanvallende bewegingen zuidwaarts, de liniën van den Hout en Munnikhof en Geertruidenberg tot aanvallende bewegingen oostwaarts — die echter naar onze zienswijze, bij voorkeur uit 's Bosch moeten geschieden. Breda is dus voor de verdediging van het Hollandsch diep of van den Bommelerwaard zonder waarde; de vijand is niet genoodzaakt die vesting te belegeren, want hij kan noordwaarts dringen, zonder Breda te bezitten, en als hij voor die vesting verschijnt, dan verliest ze in een oogenblik hare gemeenschap en gaat roemloos verloren. Was dit niet het geval; kon Breda steeds in verbinding blijven met de achtergelegene linie, dus met Holland, dan zou die vesting aan waarde winnen; noodig zou zij daardoor wel is waar niet worden, maar ze zou ophouden nadeelig te zijn. Elke vesting, die geheel ingesloten kan worden, is, in ons land ten minste, altijd slecht; elke vesting, die niet ingesloten kan worden, is daarom nog wel niet altijd goed of noodig — men zou nog wel een tal vestingen kunnen bouwen op de kusten van Holland en Friesland — maar zij kan ten minste, wyl men de troepen en het materieel altijd bij tijds daaruit kan nemen, nooit kwaad.

Er is dus weinig of niets ten voordeele van Breda, zeer veel daar tegen te zeggen, en zelfs wanneer men veel meer redenen tot behoud dier vesting kon aanvoeren, zouden wij nog voor de afschaffing stemmen. De regel moet zijn: *zoo weinig vestingen mogelijk*, want vestingen zijn een noodzakelijk kwaad. *Om eene vesting als zoodanig goed te keuren, moet het niet alleen bewezen zijn, dat er niet veel tegen is, maar het bewijs moet geleverd wezen, dat er zeer veel voor is.* »Vestingen», wij maken met eene kleine wijziging de woorden van den heer DE BIEBERSTEIN tot de onzen, »*plagen de inwoners, vermeederen de uitgaven en verminderen de strijdkrachten.*»

IV.

Wij meenen te hebben aangetoond, dat die vijf vestingen, Maastricht, Venlo, Bergen-op-Zoom, Grave en Breda, niet alleen tot niets nut, dus onnoodig, maar zelfs nadeelig zijn. Nadeelig in tijd van oorlog, omdat zij dan de beste krachten van het toch reeds zwakke veldleger wegnemen; de beste krachten, want, door hare ligging blootgesteld aan den eersten schok, moeten zij dadelijk van een voldoende aantal goed geoefende troepen worden voorzien; zij zullen dus te zamen — in aanmerking nemende, dat een gedeelte der bezettingen uit schutterij kan bestaan — zeker 13,000 man aan het eigenlijke veldleger oottrekken, en zouden zoodoende oorzaak kunnen zijn dat het veldleger geheel onvermogen was om zijne taak te vervullen. Nadeelig in tijd van vrede, omdat zij dan van het budget het geld wegnemen, dat anders besteed zou kunnen worden voor de levende strijdkrachten, hetzij dan voor het leger of de schutterij, hetzij voor de vloot. En de uitgaven, door zoo een vijftal vestingen veroorzaakt, zijn niet gering. Die vestingen toch moeten onderhouden worden; bij den aanleg van openbare werken, zoo als spoorwegen en vaarten, door den omtrek der vesting gaande, moeten er soms duizenden en duizenden uitgegeven worden voor veranderingen in de vestingwerken — men zie slechts hoeveel Breda en Bergen-op-Zoom in dit opzicht gevorderd hebben; eindelijk moet men, om der wille van die vestingen, een dood kapitaal van eenige millioenen hebben voor geschut en artillerie- en genie-behoefsten van allerlei aard. Hoe veel goeds ware voor al dat geld te doen geweest voor het personeel van het leger, of voor andere zaken van meer algemeen nut? Waarlijk, dit indenkende, zoude een ieder, die het wel meent met zijn land en met het leger, den dag moeten zegeneu, waarop de schadelijke vestingen uit ons vestingstelsel zullen verdwijnen, en nog is het waarheid wat een vroeger minister eenmaal gezegd, maar niet gedaan heeft: » *le plus grand service qu'un homme qui en aurait le pouvoir et le courage, pourrait rendre au pays, ce serait de porter une main ferme et vigoureuse au milieu de ce chaos de fortifications qui couvrent toutes les parties du royaume, et de raser jusqu'à la dernière pierre toutes celles qui ne sauraient remplir le seul but qu'elles puissent avoir: de servir d'appui et de pivot aux opérations de l'armée en campagne.* »

Tegen dat verlaten van vestingen in het algemeen zijn, van de zijde der regering, bij verschillende gelegenheden, twee bezwaren ingebracht, die beiden met een enkel woord besproken dienen te worden. Het eene bezwaar is, dat het verlaten van vestingen geld kost; de vijand, zegt men, moet van die vestingen geen gebruik kunnen maken, en zij moeten dus geslecht worden. Het laatste stemmen wij toe, maar de bewering, dat het verlaten van vestingen geld kost, is onmogelijk tegen onderzoek bestand. Vooreerst, wat belet de vrijvallende terreinen te verkoopen, onder voorwaarde dat de werken, binnen een zeker tijdsverloop, geslecht moeten zijn? Kan verder de slooping niet gerust aan den tijd, dien grooten sloopers, worden overgelaten? En mogt er eens oorlog komen vóór dat de werken waren opgeruimd, wat bezwaar is er om de slechting dan tot stand te brengen; men behoeft de geheele vesting niet te slechten, een gedeelte (twee of drie van de belangrijkste fronten) is voldoende, want de vijand

kan er dan toch geene vesting meer van maken, en voor dergelijk vernielingswerk, waarvoor iedereen, ook vrouwen en kinderen, zijn te gebruiken, vindt men altijd handen genoeg. Zoo kan de slechting in weinige dagen voltooid zijn. De bewering, dat het verlaten van vestingen geldelijke uitgaven vordert, mist dus allen grond, en de Vertegenwoordiging kan gerust elke som weigeren, die tot dat doel mogt worden aangevraagd.

Een tweede bezwaar, herhaaldelijk te berde gebragt in de stukken tusschen het Departement van Oorlog en de Kamers gewisseld, is van geheel anderen aard. Verschillende ministers van oorlog hebben namelijk beweerd, *dat als men het getal onzer vestingen verminderde, de levende strijdkrachten vermeerderd zouden moeten worden* — zoo het heette, om weder in evenwigt te komen. Dit is weder eene van die beweringen, waar ons verstand voor stil staat. Hoe! wij strijden jaren achtereen voor het verlaten van eenige vestingen, omdat die vestingen, èn in tijd van vrede èn in tijd van oorlog, tot *verzwakking* leiden van het leger; wij toonen in geschrift op geschrift aan, dat de vestingen, in tijd van vrede, het geld verslinden voor het personeel, in tijd van oorlog 15.000 man aan ons veldleger onttrekken, — en men antwoordt ons: de afschaffing dier vestingen zou *vermeerdering* van het leger noodzakelijk maken! Is er schromelijker verwarving van denkbelden mogelijk? Rationeel redenerende, zou men moeten zeggen: Maastricht en Venlo worden verlaten; de 10.000 man, welke die beide vestingen als bezetting vorderen, zijn dus daar niet noodig; die 10.000 man kunnen dus blijven bij het veldleger; het veldleger kan dus met 10.000 man *verminderd* worden. En wij zouden zoo redeneren, wij zouden op de vermindering van het leger met het geheele bedrag van de bezettingen der schadelijke vestingen aandringen, indien onze levende strijdkrachten op dit oogenblik die vermindering konden lijden. Maar het tegendeel is waar; zij hebben veeleer behoefte aan uitbreiding, althans wat sommige onderdeelen betreft. Het was ons thans slechts te doen de onjuistheid aan te toonen van de bewering, die soms, om af te schrikken van het verlaten van vestingen, wordt gebezigd. Dat verlaten vordert slechts een pennestreek, en daarmede is alles afgedaan.

V.

Een woord ten slotte. Onze lezers zullen zich herinneren, dat bij de behandeling van het laatste Budget van Oorlog door een der helderste hoofden van de Kamer, de heer VAN HEUKELOM, een amendement is voorgesteld, strekkende om *drie* van de hier genoemde vestingen, te weten Maastricht, Venlo en Bergen-op-Zoom, te verlaten. Dit amendement is toen met 38 tegen 21 stemmen verworpen. Tracht men de redenen dier verwerping op te sporen, dan schijnt te blijken, dat zij van velerlei aard zijn geweest. Sommige leden wilden denkkelijk de regering niet bemoeijelijken, hetzij dan als een gevolg van een vasten gedragsregel, en zonder te letten op het kabinet dat zij tegenover zich hadden, hetzij dan, omdat zij letten op het kabinet, dat voor hen stond; de ministerieelen *quand même* stemden voor het ministerie, de liberalen voor het liberale ministerie. Want het was duidelijk dat de aanneming van het amendement tot de aftreding van den Minister van Oorlog, dus tot verzwakking van het Ministerie, kon leiden.

Wel scheen de Minister, blijkens zijne rede over het amendement van den heer STORM VAN 'S GRAVESANDE omtrent de IJssel-vestingen, van meening te zijn, dat hij, wierden de kosten tot onderhoud van enkele vestingen van de begroting geschrapt, zou kunnen volstaan met niets tot haar onderhoud te laten doen, en dus de bedoelde vestingen eenvoudig te laten voor hetgeen zij waren, maar de heer DULLERT — altijd de eerste, waar het geldt de zaken in het ware licht te plaatsen en gezonde constitutionneele begrippen te handhaven — toonde terecht aan, dat de strekking van zoodanig amendement geene andere kon zijn, dan om de vestingen, die de Kamer niet wilde onderhouden zien, uit ons verdedigings-stelsel te doen verdwijnen. De heer VAN HEUKELOM had dit reeds vroeger aangetoond, en de Minister zou zeer zeker, bij nader inzien, tot hetzelfde besluit zijn gekomen. Hij zou begrepen hebben, dat de bedoeling hier geene andere was dan om de vestingen, waarop het amendement betrekking had, en welke hij volstrekt noodzakelijk en onmisbaar oordeelde, te doen verlaten; dat hij dus te kiezen had tusschen zijne overtuiging en zijne portefeuille, en wij hebben, ook na al het gebeurde, nog te goeden dunk van de politieke eerlijkheid en de zelfstandigheid van karakter van dezen minister, om niet aan te nemen, dat de keus voor hem niet twijfelachtig kon zijn.

Enkele leden der Kamer schijnen ook daarom het amendement verworpen te hebben, omdat zij, bij de overtuiging van hunne eigene onbevoegdheid ter beoordeeling der kwestie, huiverig waren een amendement aan te nemen, dat èn door den minister èn door den generaal VAN MULKEN èn zelfs door den heer STORM VAN 'S GRAVESANDE, hoewel flauwelijk, bestreden werd. Maar, wat vooreerst Bergen-op-Zoom betreft, deze vesting werd noch door den generaal VAN MULKEN, noch door den heer STORM VAN 'S GRAVESANDE verdedigd, en de laatste gaf zelfs te kennen, dat het Comité van defensie, op het stuk van vestingen ultra-behoudend, niet geheel van het nut dier vesting doordrongen was. Ook het behoud van Maastricht en Venlo, werd door geen dezer drie bestrijders van het amendement verdedigd op *militaire* gronden; allen zeiden, dat die vestingen alleen daarom behouden moesten worden, omdat zij ons van dienst konden zijn in geval wij Bondgenooten hadden, en deze zijde der kwestie — of wij namelijk ons verdedigingstelsel moeten inrigten naar onze eigene belangen, dan wel met het oog op problematieke vrienden, die ook wel onze vijanden zouden kunnen zijn — kon elk lid der Kamer beoordeelen, al wist hij naauwelijks wat eene vesting was; waarlijk, er was te groote zedigheid bij die leden der Kamer, die meenden dat eene beslissing in deze hunne bevoegdheid te buiten ging. Maar zelfs indien de zaak over het al of niet verlaten van de bedoelde vesting uitsluitend t'huis hoorde op militair terrein, zoude het zoo geheel onbillijk zijn, indien men eischte dat een lid der Vertegenwoordiging in staat ware om over dit onderwerp met kennis van zaken te oordeelen? De algemeene beginselen van de inrigting van het krijgswezen in het algemeen, van vestingstelsels in het bijzonder, kan elk burger zich even goed eigen maken als de algemeene beginselen van finantieel beheer, van registerlijke inrigting, van koloniaal bestuur. En zou men dan niet mogen verwachten dat de leden der Kamer, die jaarlijks over eene uitgave van twaalf, dertien millioen gulden ten behoeve van het krijgswezen moeten stemmen, althans eenige pogingen aanwendden om hunne stem niet in den blinde,

maar met zaakkennis en overtuiging uit te brengen? Zou het niet hun pligt zijn dat te doen? Maar wij vreezen geen tegenspraak, wanneer wij be-
 weren, dat geen lid der Kamer, op eene enkele uitzondering na, zich
 eenige moeite geeft om de noodige kennis van militaire zaken te verkrijgen;
 onze militaire tijdschriften worden, gelooven wij, door de groote meerder-
 heid nooit ingezien, en telken jare hooren wij de hernieuwde betuiging:
 over het krijgswezen kunnen wij niet oordeelen, daar hebben wij geen
 kennis van. Hoe, in dien stand van zaken, sommige leden zich nog daar-
 over kunnen beklagen, dat de minister van oorlog hun de overtuiging niet
 geeft van de noodzakelijkheid van sommige uitgaven, is inderdaad onver-
 klaarbaar. Het is een onbillijke eisch te vorderen, dat de minister eene
 zaak duidelijk maakt aan menschen, die het *abc* dier zaak niet magtig zijn.
 Wat zou men wel zeggen van iemand, die eene verklaring zou verlangen
 eener ingewikkelde heelkundige operatie, maar de betuiging vooraf zou laten
 gaan, dat hij geen flauw denkbeeld heeft van het menschelijk organis-
 mus?

Aan de Verteegenwoordiging behoort het toeziht op de uitgaven die voor
 het krijgswezen worden gedaan, en op de handelingen van den minister
 van oorlog; wat *in* het leger, door de leden van dat ligchaam geschiedt,
 valt buiten den kring van hare beoordeeling. Door eene wonderlijke ver-
 wisseling van rollen, geschiedt thans juist het omgekeerde. Toen, ge-
 ruimen tijd geleden, geschriften het licht hadden gezien, die, te regt of te
 onregt, de verholgenheid van sommigen hadden opgewekt, ontzagen enkele
 leden der Kamer zich niet om over deze zaak, die uitsluitend behoorde tot
 de bevoegdheid van den minister, een gansch niet bezadigd oordeel uit te
 brengen; toen, iets later, de minister zelf tot handelingen overging, die, naar
 onze zienswijze, lijnregt aandruischten tegen bestaande wetten en verkregen
 regten, toen zweeg de Kamer, hoewel het haar pligt was om voor de hand-
 having dier wetten en de eerbiediging dier regten te waken. En zoo zien
 wij ook jaarlijks in de Kamers, bij gelegenheid der behandeling van de Be-
 grooting van Oorlog, allerlei kleinigheden bespreken, waarmede eene Ver-
 teegenwoordiging, zouden wij meenen, zich niet moet inlaten, en bijzonder-
 heden behandelen, uitsluitend behoorende tot den kring van werkzaamheid
 der uitvoerende magt — maar zelden of nooit hooren wij daar grondige,
 zaakkundige beschouwingen over de tegenwoordige inrigting van ons krijgs-
 wezen en over de beginselen, volgens welke de leiding der krijgskzaken plaats
 vindt. Nergens anders is dit aan te wijten, dan aan gebrek aan zaakkennis,
 en het wordt meer dan tijd dat die onkunde ophoude. Men verlangt eene
 leger-organisatie bij de wet: maar hoe wil men eene wet tot stand brengen
 met eene Kamer, waarvan de groote meerderheid verklaart geen flauw be-
 grip van leger-organisatie te hebben? Eene wet, op die wijze tot stand
 gebracht, zou denkelijk geen ander resultaat hebben, dan dat het gebrek-
 kige bestendig wierde, en de mogelijkheid, dat een volgend minister ver-
 beterde wat een voorganger gebrekkig mogt hebben gelaten, zou dan geheel
 ophouden. Eene wettelijke leger-organisatie achten wij doelmatig en noodig,
 maar wij schrikken terug voor het denkbeeld dat zulk eene wet tot stand
 zou moeten komen onder de tegenwoordige omstandigheden.

Eene derde reden eindelijk, waarom enkele leden der Kamer, hunne

goedkeurende stem aan het amendement van den heer VAN HEUKELOM geweigerd hebben, mag wel daarin gelegen zijn geweest, dat zij de zaak der vestingen niet vatbaar achtten om bij amendement te worden beslist. Zij schenen te meenen, dat de aanneming van het amendement was afkeuring van de beginselen, de krijgskundige beginselen, volgens welke de minister van oorlog het krijgswezen bestuurde, en het kwam hun voor, dat men, die beginselen willende afkeuren, de geheele Begrooting verwerpen moest. 't Kan zijn, dat zij gelijk hadden, dat werkelijk in het voorgestelde amendement de strekking kon gezien worden om de regering over te brengen bij de Kamer. Wij zijn in dergelijke kwestieën te weinig t'huis, om ons daarover een beslissend oordeel aan te matigen. Maar wij meenden toch, dat het regt van amendement was onbegrensd, en dat, als de Kamer zich het regt toekent om, zooals meermalen is geschied, het geheele beginsel van een wetsontwerp, bij amendement te wijzigen, zij evenzeer bevoegd is om langs denzelfden weg eene wijziging te brengen in een onderdeel van eenige begrooting — het moge dan vestingen of scholen gelden. Nu kan het wel zijn dat de betrokken ministers die vestingen of scholen zóó noodig achten, dat zij, worden die afgeschafte, het bewind niet meer willen voeren, maar vele ministers zullen toch die afschaffing niet beschouwen als eene zaak van zooveel gewigt, dat hunne aftreding daardoor noodzakelijk wordt. Een amendement, strekkende tot het verlaten van eenige vestingen, grijpt dus, zouden wij meenen, niet zoo zeer in, dat men geacht kan worden daardoor de regering te willen overbrengen bij de Vertegenwoordiging, en ons komt het daarom voor, dat de Leden der Kamer, die uit dien hoofde tegen het amendement hebben gestemd, dat gerustelijk hadden kunnen aannemen. Mogt intusschen de meerderheid der Kamer ook dit jaar — als de heer VAN HEUKELOM, overeenkomstig zijne toezegging, zijn voorstel zal hernieuwen — van gevoelen zijn, dat de kwestie niet vatbaar is om door de Kamer te worden beslist, dan blijft er nog een weg open om ten aanzien van ons vestingstelsel, dat nu reeds sedert een tal van jaren telkens tot hernieuwden strijd van gevoelens aanleiding geeft, tot de zoo gewenschte zekerheid te geraken, namelijk: eene *enquête*. De onzekerheid in al wat ons krijgswezen betreft, moet ophouden; ons vestingstelsel, ons leger moeten niet voortdurend blootgesteld blijven aan de wisselingen, die een noodwendig gevolg zijn van de verscheidenheid van inzigten onzer opvolgende ministers of van de tijdelijke zienswijze der Kamer; een vaste weg dient gevolgd te worden, en eene *enquête*, die zich niet alleen over ons vestingstelsel, maar over de geheele inrigting van ons krijgswezen zou moeten uitstrekken, schijnt het beste middel te zijn om ten dezen aanzien tot vastheid van rigting te komen; die *enquête* zou dan tevens de grondslag kunnen uitmaken eener regeling van het geheele krijgswezen bij de wet. — Moge dit geschrift de overtuiging algemeen vestigen van de noodzakelijkheid van zoodanig onderzoek; het zal dan gestrekt hebben ten nutte van het leger, ten nutte van het land.